

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ

Πρόγραμμα επικαιροποίησης γνώσεων αποφοίτων ΑΕΙ στην
“οργάνωση, διοίκηση τουριστικών επιχειρήσεων και στην προώθηση τουριστικών προορισμών”

2^η Διδακτική Ενότητα

Η συμβολή του τουρισμού στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη

Συγγραφική Ομάδα:

Δρ. Ανδρέας Παπαθεοδώρου, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Δρ. Εμμανουήλ Χριστοφάκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

**ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ
ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

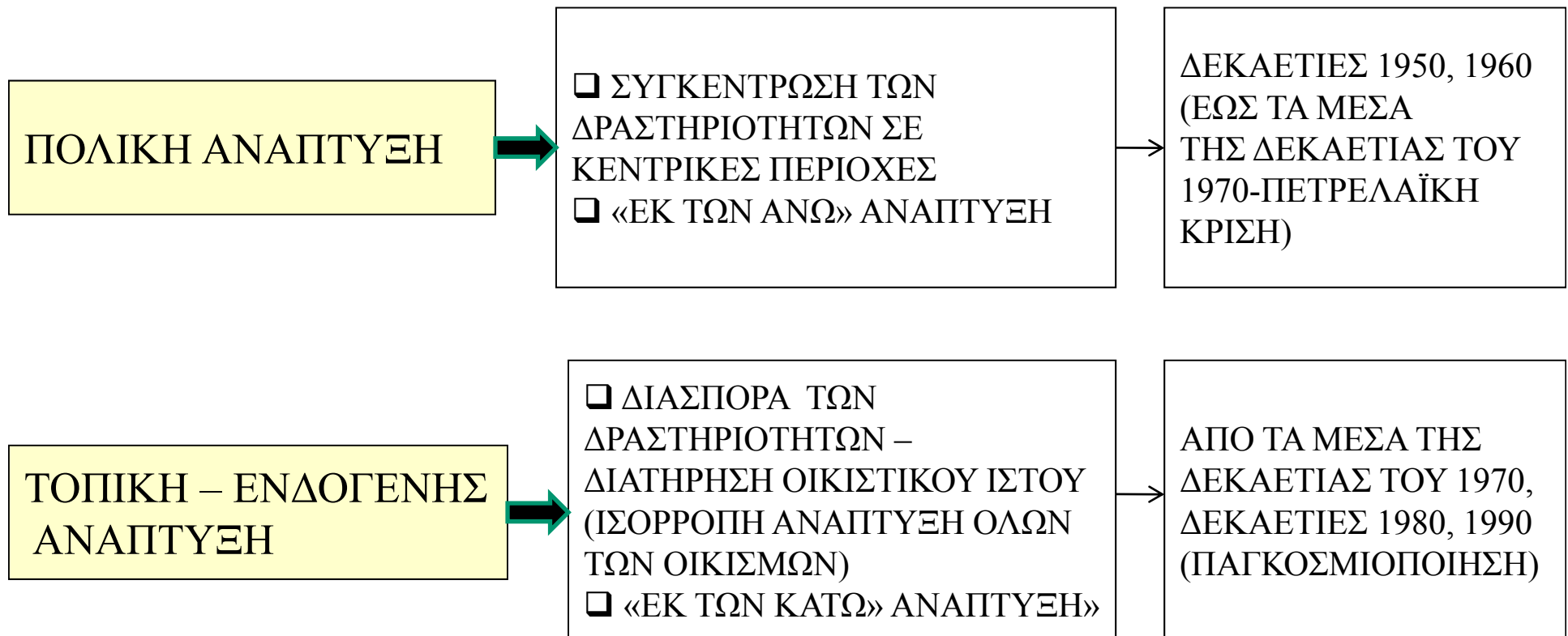
Δρ. Εμμανουήλ Χριστοφάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

ΒΑΣΙΚΕΣ ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- ❑ Θεωρίες και πολιτικές της πρώτης γενιάς. Περίοδος 1930-1965. Κυριαρχία του δόγματος της **πολικής ανάπτυξης**.
- ❑ Θεωρίες και πολιτικές της δεύτερης γενιάς. Περίοδος 1965-1980. Επικράτηση της **πολικής ανάπτυξης**, αλλά με περιορισμούς- σταδιακή εμφάνιση (από τα μέσα της δεκαετίας του 70) της τοπικής ανάπτυξης.
- ❑ Σύγχρονες θεωρητικές απόψεις και πολιτικές. Περίοδος 1980 και μετά (τρίτη γενιά).
Πρότυπο **ολοκληρωμένης – τοπικής ανάπτυξης**, αλλά και (σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής) **συνδυασμός** πολιτικής και ολοκληρωμένης ανάπτυξης.

ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ: ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΟΤΥΠΩΝ

ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

(ΤΟΠΙΚΗ -«ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΩ»-ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ–ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ–ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ)

Η τοπική ανάπτυξη δεν ταυτίζεται μόνο με την ανάπτυξη μιας περιοχής. Είναι μια μορφή ανάπτυξης, **που βασίζεται σε τοπικούς παράγοντες** (τοπική αυτοδιοίκηση, αναπτυξιακές εταιρείες, τοπικές ΜΜΕ, τοπική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα, εθελοντικές οργανώσεις κ.ά.), οι οποίοι συνιστούν τους βασικούς μοχλούς της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Η τοπική ανάπτυξη **δεν προγραμματίζεται αποκλειστικά από κεντρικούς φορείς**, δηλαδή «από τα πάνω». Είναι μια διαδικασία που διαμορφώνεται και ασκείται **«από τα κάτω»** της πολιτικο-διοικητικής πυραμίδας. Στηρίζεται πρωταρχικά στο **ενδογενές δυναμικό** των περιοχών (φυσικά και επίκτητα χαρακτηριστικά, τοπικοί πόροι, ανθρώπινο κεφάλαιο).

Για το λόγο αυτό, προωθεί την **ισόρροπη-ολοκληρωμένη**, χωρικά και κλαδικά, ανάπτυξη (αξιοποίηση όλων των κλάδων και περιοχών - διατήρηση παραγωγικού και οικιστικού ιστού), μέσα από παρεμβάσεις μικρής κλίμακας, που εναρμονίζονται πλήρως (και αναδεικνύουν) το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον – **αιεφόρος ή βιώσιμη τοπική ανάπτυξη**.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ «ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΩ» & «ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΩ» ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ως προς τους φορείς λήψης αποφάσεων

- οι πρώτες ασκούνται σχεδόν αποκλειστικά από το κεντρικό κράτος (εκ των άνω)
- οι δεύτερες είναι πολιτικές που ασκούνται από περιφερειακές ή τοπικές αρχές (εκ των κάτω), με συμμετοχή τοπικών φορέων

Ως προς το χώρο αναφοράς

- οι πρώτες αναφέρονται στο σύνολο του εθνικού χώρου και στην κατάταμσή του σε περιφερειακές ενότητες
- οι δεύτερες επικεντρώνονται στη συγκεκριμένη περιοχή - μικροπεριφέρεια

Ως προς το σκοπό

- οι πρώτες αποσκοπούν στην εξισορρόπηση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων
- οι δεύτερες αποσκοπούν στην κινητοποίηση της τοπικής ανάπτυξης

Ως προς τον προσανατολισμό των παρεμβάσεων

- οι πρώτες προσανατολίζονται στην περιφερειακή ανακατανομή της ανάπτυξης και στην αποκέντρωση των πόρων
- οι δεύτερες προσανατολίζονται στην κινητοποίηση των τοπικών πρωτοβουλιών και στην ενεργοποίηση της τοπικής επιχειρηματικότητας

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ «ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΩ» & «ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΩ» ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

(συνέχεια)

Ως προς τη σχέση δημοσίου/ιδιωτικού τομέα

- οι πρώτες προσπαθούν να κατευθύνουν κεντρικά τον ιδιωτικό τομέα, επιδιώκοντας να επηρεάσουν τις αποφάσεις για τον τόπο εγκατάστασης
- οι δεύτερες επιδιώκουν πρωταρχικά να προωθήσουν το τοπικό παραγωγικό δυναμικό και την τοπική επιχειρηματικότητα

Ως προς την κλαδική διάσταση και την κλίμακα (μέγεθος) των δραστηριοτήτων

- οι πρώτες στηρίζονται σε συγκεκριμένους κλάδους-κλειδιά («προωθητικές» δραστηριότητες), κυρίως μεγάλης κλίμακας και στην αξιοποίηση των οικονομιών κλίμακας και συγκέντρωσης
- οι δεύτερες στηρίζονται στην αξιοποίηση όλων των κλάδων της τοπικής οικονομίας, στις δραστηριότητες μικρής κλίμακας (ΜΜΕ) και στις δικτυώσεις μεταξύ τους

Ως προς το χωρικό προσανατολισμό της αναπτυξιακής προσπάθειας

- οι πρώτες στηρίζονται στα αστικά κέντρα-πόλους ανάπτυξης - *Πολική Ανάπτυξη*
- οι δεύτερες διατηρώντας τον οικιστικό ιστό, αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα όλων των περιοχών – *Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη*

ΟΙ ΚΥΡΙΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- ❑ **Βιομηχανικοί Τόποι** (Industrial Districts) - Ιταλική Σχολή
- ❑ **Τοπικά Παραγωγικά Συστήματα** (Local Productive Systems) – Γαλλική
και Αμερικανική Σχολή
- ❑ **Συστήματα Καινοτομικού Περιβάλλοντος** (Innovative Milieu Systems)
- ❑ **Συστήματα Δημιουργικού Περιβάλλοντος** (Creative Milieu Systems)

Βιομηχανικοί Τόποι (BT)

Βασίστηκαν στη Μαρσαλλιανή άποψη: οι οικονομίες κλίμακας δεν αποτελούν προνόμιο της μεγάλης επιχείρησης. Μπορούν να προέλθουν και από τη συγκέντρωση σ' ένα τόπο πολλών MME (η συγκέντρωση διευρύνει την αγορά εργασίας, μειώνει το χρόνο & κόστος προμήθειας εξειδικευμένων εισροών, αυξάνει τη διάχυση πληροφορίας & τεχνολογίας).

Ο BT ορίζεται ως η **χωρική συγκέντρωση MME**, που επικεντρώνουν τη δραστηριότητά τους **σ' ένα κλάδο** και εξειδικεύονται σε **διαφορετικές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας** (Panizza, 2002). Οι MME διαμορφώνουν μία ενιαία ομάδα, με κοινή αντίληψη στην οργάνωση της παραγωγής και κοινές αξίες, κυρίως οικονομικές. Σημαντικό ρόλο παίζουν επίσης το **κοινωνικό κεφάλαιο** και οι **θεσμοί** (Amin and Thrift, 1995).

Βασικά χαρακτηριστικά ενός ΒΤ (Beccatini 1990, Brusco 1990):

- ❑ Η ύπαρξη μιας **Προωθητικής Παραγωγικής Μονάδας**, που μπορεί να ανήκει στο δευτερογενή ή στον τριτογενή τομέα.
- ❑ Η ύπαρξη **πολλών ΜΜΕ**, που συνεργάζονται με την Προωθητική Παραγωγική Μονάδα στις διαφορετικές φάσεις της παραγωγικής διαδικασίας.
- ❑ Η βιομηχανική οργάνωση, που στηρίζεται στο μίγμα **ανταγωνισμός-συνεργασία**.
- ❑ Η ανάπτυξη **«επιχειρηματικού κλίματος»**, που ενισχύεται από την κατάρτιση και τη συσσώρευση ικανοτήτων.
- ❑ Η δημιουργία **τοπικής συναίνεσης** και η ενίσχυση της **συνέργιας** επιχειρήσεων και τοπικής κοινωνίας.

Τοπικά Παραγωγικά Συστήματα (ΤΠΣ)

Συγκέντρωση εξειδικευμένων επιχειρήσεων, η χωρική οργάνωση των οποίων εξαρτάται όχι από το παραγόμενο προϊόν, αλλά από το σύστημα παραγωγής (Scott & Storper 1989, Benko, Dunford & Heurley 1997).

Βασικά χαρακτηριστικά:

Ευελιξία. Αξιοποιεί το μικρό μέγεθος των τοπικών επιχειρήσεων και αφορά τη γρήγορη προσαρμογή στις συνεχείς μεταβολές της ζήτησης και της τεχνολογίας.

Οικονομίες συγκέντρωσης. Προκαλούνται από τη χωρική γειτνίαση των επιχειρήσεων και ενισχύονται στα ΤΠΣ από την παραγωγική εξειδίκευσή τους.

Η προσαρμογή στις μεταβολές της ζήτησης και η παραγωγική ειδίκευση υποστηρίζονται από Νέα Συστήματα Εφαρμογών της Πληροφορικής και παγιώνονται μέσω μιας **διπλής δικτύωσης: των επιχειρήσεων μεταξύ τους και των επιχειρήσεων με τοπικούς φορείς** (Markusen, 1996).

Συστήματα Καινοτομικού Περιβάλλοντος (ΣΚΠ)

Βασική αρχή: Η τοπική ανάπτυξη προκύπτει ως αποτέλεσμα καινοτόμων δράσεων και συνέργιας.

Δεν καινοτομεί η επιχείρηση αλλά το «περιβάλλον» (Aydalot, 1986), που ορίζεται ως ένα χωρικό υποσύνολο, σαφώς οριοθετημένο, ανοικτό στο εξωτερικό αναπτυξιακό περιβάλλον, το οποίο ενσωματώνει τεχνογνωσία, κανόνες λειτουργίας και σύστημα σχέσεων.

Βασικά χαρακτηριστικά:

<i>Τεχνογνωσία</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Οργάνωση Επιχείρησης ◆ Παραγωγή ◆ Διανομή
<i>Κανόνες Λειτουργίας</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Διεπιχειρησιακή Συνεργασία ◆ Ανταγωνισμός ◆ Αλληλεγγύη-Εμπιστοσύνη-Αμοιβαιότητα
<i>Σύστημα Σχέσεων</i>	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ενεργοποίηση Επιχειρήσεων ◆ Ενεργοποίηση Αναπτυξιακών, Κοινωνικών Φορέων ◆ Ανάπτυξη Σχέσεων ◆ Δικτυώσεις

Συστήματα Δημιουργικού Περιβάλλοντος (ΣΔΠ)

- ❑ Η περιφέρεια-αναπτυξιακό περιβάλλον δεν αρκεί να ενσωματώνει καινοτόμες δράσεις και προσαρμοσμένη τεχνολογία, αλλά να **βοηθά τις τοπικές επιχειρήσεις και τους φορείς να παράγουν καινοτόμες ιδέες.**
- ❑ Στο ΔΠ η καινοτομία διαμορφώνεται και ενδογενώς (Maier and Obermaier, 2001).
- ❑ Η προώθηση του ΔΠ γίνεται μόνο με τη διαμόρφωση μιας κατάλληλα προσαρμοσμένης **πολιτικής κοινωνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης.**

Πολιτικές και Μέσα για τη διαμόρφωση ΣΔΠ

<i>Παραδοσιακή Περιφερειακή Πολιτική</i>	<i>Πολιτική Δημιουργίας ΣΚΠ - Δικτυώσεις</i>	<i>Πολιτική Κοινωνικής & Πολιτιστικής Ανάπτυξης</i>
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Υποδομές Μεταφορών ◆ Υποδομές Τηλεπικοινωνιών ◆ Υποδομές Ενέργειας ◆ Πολιτική Περιβάλλοντος ◆ Επιχειρηματικές Υποδομές ◆ Κίνητρα για Επενδύσεις ◆ Θεσμικές Ρυθμίσεις ◆ Κατάρτιση 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Μεταφορά Τεχνογνωσίας ◆ Δίκτυα Συνεργασιών ◆ Στήριξη – Δημιουργία Εταιρειών Συμβούλων ◆ Υποστήριξη Νέων Επιχειρήσεων ◆ Δημιουργία Κεφαλαίων Υψηλού Επιχειρηματικού Κινδύνου ◆ Διαμόρφωση Βιομηχανικών Τόπων – Συστημάτων Καινοτομικού Περιβάλλοντος 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ενδυνάμωση Περιφερειακής Ταυτότητας ◆ Στήριξη Πολιτιστικών Φορέων ◆ Ενίσχυση Υπηρεσιών Αναψυχής ◆ Ενίσχυση Ποιότητας Ζωής ◆ Αξιοποίηση Τοπικών Ηγετικών Προσωπικοτήτων ◆ Ανάπτυξη της Κουλτούρας του ΔΠ στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΝΟΣ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΟΠΙΚΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Συστατικά μοντέλου Τοπικής - Ενδογενούς Ανάπτυξης	Προϋποθέσεις - Μέσα
Θεσμικό Πλαίσιο	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αποκεντρωτικό - «Εκ των κάτω» ανάπτυξη ▪ Οικονομική αυτοδυναμία Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΤΑ) ▪ Ενίσχυση αρμοδιοτήτων ΤΑ ▪ Στελέχωση και εξοπλισμός υπηρεσιών ΤΑ ▪ Ουσιαστική συμμετοχή ΤΑ και τοπικών φορέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και προγραμματισμού
Σχεδιασμός και προγραμματισμός	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μικροπεριφέρειες Προγραμματισμού - Μικροπεριφερειακός Σχεδιασμός ▪ Διαμόρφωση αναπτυξιακής στρατηγικής σε τοπικό επίπεδο ▪ Ενεργοποίηση τοπικών φορέων
Καινοτομία και τεχνολογία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανάπτυξη και διάχυση της καινοτομίας στο τοπικό παραγωγικό κύκλωμα ▪ Σύνδεση έρευνας και παραγωγής σε τοπικό επίπεδο ▪ Τεχνολογικός εκσυγχρονισμός δραστηριοτήτων – ανάπτυξη νέων υπηρεσιών

ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΕΝΟΣ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΤΟΠΙΚΗΣ – ΕΝΔΟΓΕΝΟΥΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

(συνέχεια)

MME	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ανάπτυξη τοπικής επιχειρηματικότητας και τοπικών MME ▪ Δικτύωση - συνεργασία MME και MME με τοπικούς φορείς ▪ Ευελιξία ▪ Ανταγωνιστικότητα και Καινοτομία
Υποδομές και Υπηρεσίες	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Βελτίωση του συστήματος μεταφορών (άρση απομόνωσης, ενδοπεριφερειακή συνοχή) ▪ Ενίσχυση τοπικών υποδομών (τεχνικών, κοινωνικών, επιχειρηματικών, υποδομών E&TA) - Έμφαση στην ποιότητα ▪ Πολυπυρηνική διάρθρωση και διασπορά του δικτύου υπηρεσιών, μέσα στα όρια κάθε διοικητικής μονάδας
Παραγωγική διάρθρωση	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αξιοποίηση τοπικών πόρων και πλεονεκτημάτων ▪ Ολοκλήρωση τοπικού παραγωγικού κυκλώματος ▪ Διασύνδεση τομέων και κλάδων-διακλαδικές διασυνδέσεις (α' γενής τομέας, μεταποίηση, υπηρεσίες, τουρισμός) ▪ Παραγωγική διαφοροποίηση με έμφαση στην ποιότητα και στην καινοτομία
Ανθρώπινο δυναμικό	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Έμφαση στην ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού ▪ Εκπαίδευση και κατάρτιση ▪ Εξειδίκευση και συνεχής προσαρμογή στις νέες εξελίξεις

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

ΠΟΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ –
ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΩΣΗ

- ΜΕΓΑΛΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ - ΔΙΕΘΝΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ (ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ)
- ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
- ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- «ΕΚ ΤΩΝ ΑΝΩ» ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ,
ΤΟΠΙΚΗ – ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ

- ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ, ΧΩΡΙΚΑ ΚΑΙ ΚΛΑΔΙΚΑ, ΑΝΑΠΤΥΞΗ
- ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΩΝ ΤΟΜΕΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΔΩΝ (ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ-ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ)
- ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΟΙΚΙΣΤΙΚΟΥ ΙΣΤΟΥ
- «ΕΚ ΤΩΝ ΚΑΤΩ» ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ: ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΡΟΤΥΠΩΝ

ΚΥΡΙΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- **Αποτυχία στην ανάπτυξη άλλων, εκτός του μαζικού τουρισμού, «Προωθητικών Δραστηριοτήτων»** (όπως δραστηριοτήτων που αφορούν τις ειδικές μορφές τουρισμού, αλλά και τη μεταποίηση, τη νέα τεχνολογία και τις υπηρεσίες αιχμής).
- **Αδυναμία εξυπηρέτησης επιθυμητών στόχων για την περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη με αποτέλεσμα την εξυπηρέτηση στόχων της υπερεθνικής πόλωσης** (π.χ. μαζικός τουρισμός, ενίσχυση δραστηριοτήτων του διεθνούς τουριστικού κυκλώματος).
- **Μονοκαλλιέργεια του τουρισμού** (με αποτέλεσμα έντονες εποχικές διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα και ευάλωτες οικονομίες, που εξαρτώνται από τις εξωγενείς κυρίως διακυμάνσεις του κλάδου του τουρισμού).
- **Κατασπατάληση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων** (υποβάθμιση του περιβάλλοντος, μείωση των υδάτινων αποθεμάτων, περιθωριοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κ.λπ.).

**ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ:
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ**

Δρ. Εμμανουήλ Χριστοφάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ: ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

Η περίπτωση της **Suceava στη Ρουμανία**, όπου η κοιλάδα Dorna είναι γνωστή για τρία προϊόντα: το μεταλλικό νερό, τα γαλακτοκομικά προϊόντα και τον **ιαματικό τουρισμό**. Το “La Dorna” ως επωνυμία των τοπικών προϊόντων της περιοχής έχει σημαντική προβολή και αναγνώριση.

Το νησάκι **Gozo της Μάλτας**, μέσω της επωνυμίας «Eco-Gozo», προβλέπεται να γίνει ένα οικολογικό νησί πρωτοπόρο, με την προώθηση ενός πιο πράσινου τρόπου ζωής. Η εικόνα αυτή προκύπτει από τα σημαντικά πλεονεκτήματα της περιοχής όσον αφορά στο κλίμα, τη γεωργία, την κουλτούρα της παραγωγής τροφίμων, τον ανερχόμενο τομέα του **αγροτουρισμού**.

Η ευρύτερη περιοχή του όρους **Τρόδος** της Κύπρου, όπου προωθείται ολοκληρωμένο σχέδιο τοπικής ανάπτυξης με την επωνυμία **«Τρόδος: Περιβαλλοντικό και Πολιτιστικό Πάρκο»**, που στηρίζεται σε **ειδικές μορφές τουρισμού**.

«Τρόδος: Περιβαλλοντικό και Πολιτιστικό Πάρκο»

- ❑ Προβολή **τοπικών προϊόντων**: αρωματικά φυτά, ποτοποιία (λικέρ, κρασί), γαλακτοκομικά και κτηνοτροφικά προϊόντα κ.ά.
- ❑ Ενίσχυση **ειδικών μορφών τουρισμού** με κίνητρο τη γνωριμία με τη φύση (περιπατητικός, αγροτουρισμός κ.α.), ο γαστρονομικός (περιλαμβάνει και τον οινικό) και ο πολιτισμικός - θρησκευτικός τουρισμός, αποτελούν βασικές μορφές. Ορισμένες από αυτές παρουσιάζουν ήδη δυναμικό χαρακτήρα. Προωθούνται ειδικές ενέργειες, όπως βελτίωση της ειδικής σήμανσης, δημιουργία ειδικών χαρτών και φυλλαδίων, σχεδιασμός διαδρομών, εκπαίδευση ειδικών οδηγών κ.λπ.
- ❑ Αξιοποίηση **τοπικής παράδοσης**, μέσω της **αναβίωσης παραδοσιακών επαγγελμάτων**, όπως η προσπάθεια αναβίωσης του επαγγέλματος των σακάδων, οι οποίοι έφτιαχναν σακιά ονομαστά σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο, κυρίως για τη μεταφορά γεωργικών προϊόντων.

Τουρισμός και Τοπική Παράδοση: Οι «σακάδες» στην Ορεινή Μαραθάσα

Η περιοχή έχει αναπτύξει παραδοσιακές μεθόδους παραγωγής χρησιμοποιώντας νήματα από βαμβάκι και μαλλί.

Ενώ στην Κύπρο, η τεχνική της ύφανσης ήταν ένα θηλυκό επάγγελμα, τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα που έχουν κατασκευαστεί στα βουνά της Μαραθάσας (κυρίως σάκοι) αποτελούν ανδρική ασχολία.

Η τεχνική αυτή, που σταδιακά εγκαταλείφθηκε, τώρα τελευταία αναβιώνει και υποστηρίζεται ενεργά από τον Οργανισμό Χειροτεχνίας της Κύπρου, που ενθαρρύνει ειδικά τους νέους να ασχοληθούν με αυτή.

Χρησιμοποιώντας την παραδοσιακή τεχνική, εκτός από τους σάκους, παράγονται κουρτίνες, χαλιά, κουβέρτες και μαξιλαροθήκες.

Έτσι, έχει δημιουργηθεί ένα **Τοπικό Παραγωγικό Σύστημα:** βαμβάκι, μαλλί, επεξεργασία – ύφανση, τοπικές χειροτεχνίες, εμπορία, τοπική παράδοση – προβολή, παραδοσιακά καταλύματα - αγροτουρισμός – φυσιολατρικός τουρισμός κ.λπ., το οποίο στηρίζει οικονομικά την περιοχή.

ΕΛΛΑΔΑ

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 1: ΔΗΜΗΤΣΑΝΑ

Χαρακτηριστικά Τοπικού Παραγωγικού Συστήματος:

Ορεινός και Αγροτικός Χαρακτήρας - Φυσικός Πλούτος - Τοπική Παράδοση

Εξειδίκευση-Έμφαση σε:

- Τοπική Παράδοση – Παραγωγή Πυρίτιδας (αξιοποίηση νέων τεχνολογιών)
- Τοπικά Προϊόντα (τυποποίηση, προβολή-προώθηση)
- Αγροτουρισμός*
- Φυσιολατρικός τουρισμός*

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 2: ΠΕΡΙΟΧΗ ΛΙΜΝΗΣ «ΠΛΑΣΤΗΡΑ»

Η κατασκευή της *ομώνυμης τεχνητής λίμνης*, σε συνδυασμό με το *πλούσιο φυσικό περιβάλλον* και την *τοπική παράδοση*, έχουν οδηγήσει σταδιακά στη δημιουργία ενός **Τοπικού Παραγωγικού Συστήματος** που έχει στηριχθεί:

- στη διαφοροποίηση της αγροτικής παραγωγής,
- στην προβολή της τοπικής παράδοσης, των τοπικών προϊόντων και της τοπικής χειροτεχνικής δραστηριότητας, καθώς και
- σε ήπιες παρεμβάσεις που αφορούν τον *αγροτουρισμό και τον τουρισμό της φύσης*.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ 3: ΚΑΡΥΣΤΟΣ

Χαρακτηριστικά Τοπικού Παραγωγικού Συστήματος:

Ορεινός και Αγροτικός Χαρακτήρας - Φυσικός Πλούτος - Τοπική Παράδοση και Πολιτιστική

Κληρονομιά

Εξειδίκευση-Έμφαση σε:

- Τοπική Παράδοση: «Δρακόσπιτα» - Αξιοποίηση νέων τεχνολογιών («εικονική πραγματικότητα»)
- Αγροτουρισμός, Φυσιολατρικός, Πολιτιστικός Τουρισμός**
- Προβολή τοπικών προϊόντων (εκθετήριο προϊόντων)

**ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ**

Δρ. Ανδρέας Παπαθεοδώρου
Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ανάλυση Κόστους - Οφέλους

- Τουρισμός: Μια Χωρική Επιχειρηματική Δραστηριότητα
  - φυσικό και οικιστικό περιβάλλον
  - κεφάλαιο και εργασία
  - τουριστική πρόσοδος
- Η Ανάγκη για μια Θετική Καθαρή Παρούσα Αξία
  - χρονική και χωρική κλίμακα
  - προεξοφλητικό επιτόκιο και εναλλακτικές επενδύσεις

Οικονομικές Επιπτώσεις του Τουρισμού

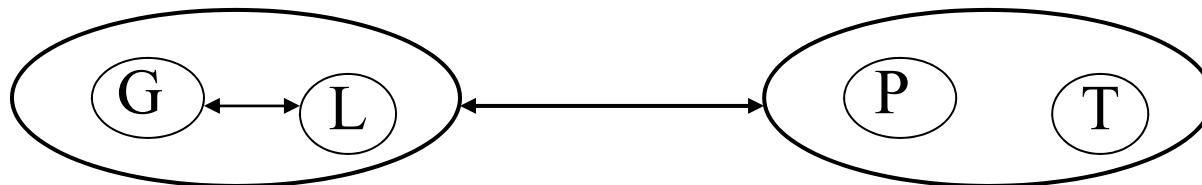
- Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού δεν περιορίζονται και διαφέρουν από την τουριστική πρόσοδο
- Μια ολοκληρωμένη εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων του τουρισμού πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν της:
  - τις εκροές και διαρροές από το σύστημα
  - τις άμεσες, έμμεσες και παράγωγες επιδράσεις
  - το κόστος ευκαιρίας και την υποκατάσταση παραγωγικών δραστηριοτήτων

Ανατομία της Τουριστικής Οικονομίας

- Ανάλυση Εισροών – Εκροών

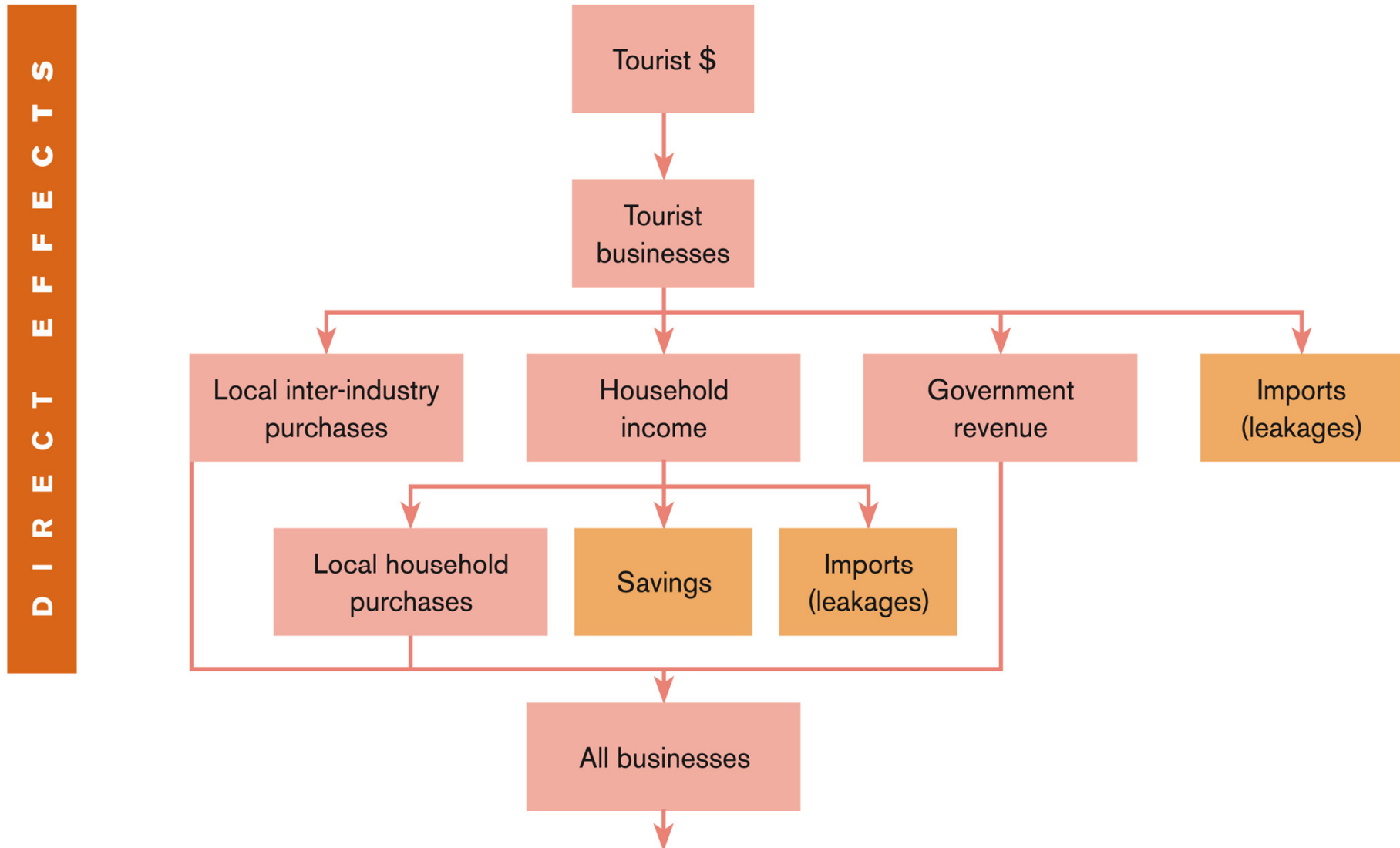
- Πλαίσιο Πολιτικής Οικονομίας

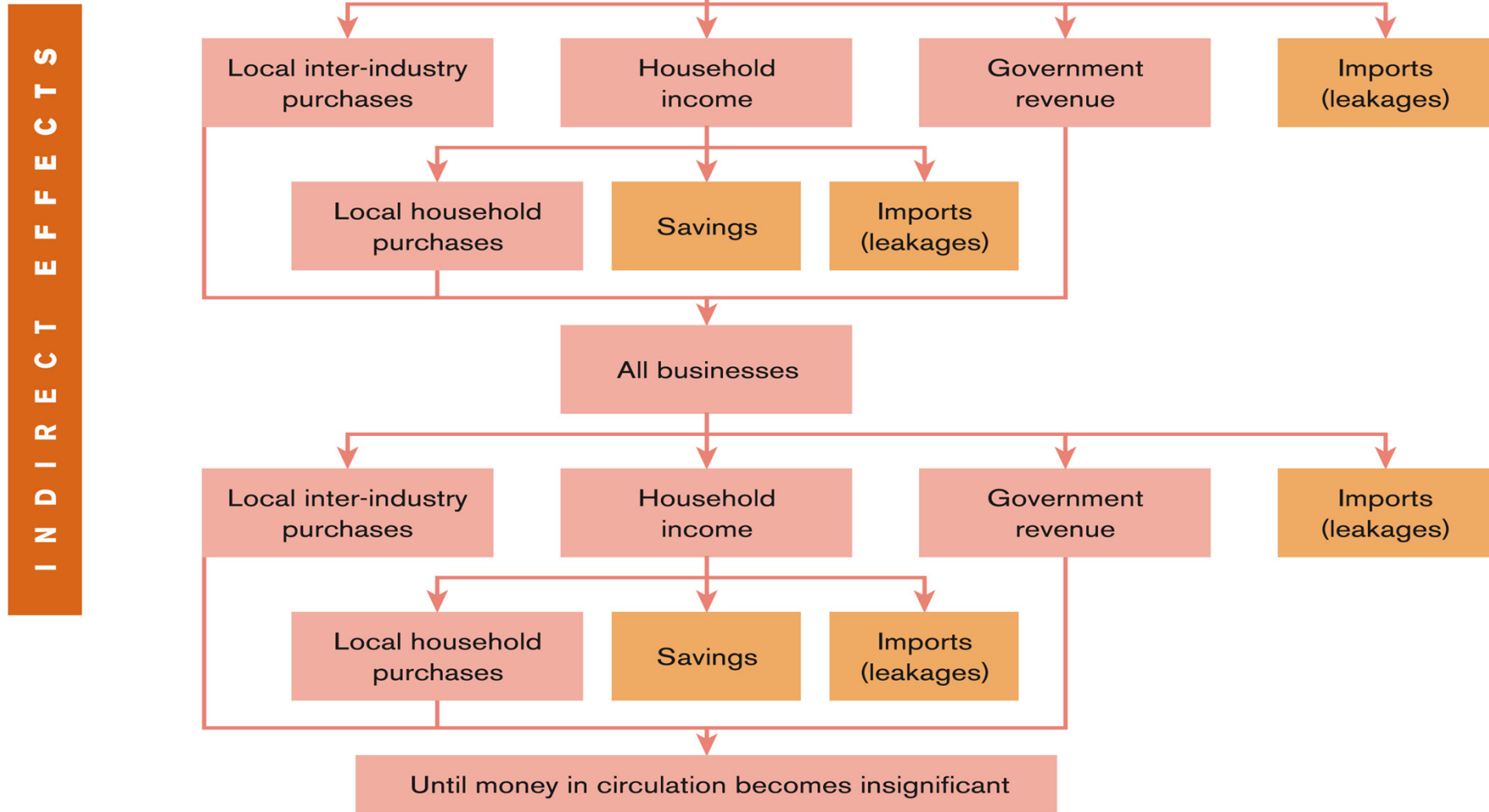
Ο Τουρισμός ως Παράγοντας Οικονομικής Ανάπτυξης: Πολλαπλασιαστής και Επιταχυντής

- Ο *τουριστικός πολλαπλασιαστής* είναι το αντίστοιχο του Κεϋνσιανού μακροοικονομικού πολλαπλασιαστή και χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των επιδράσεων μίας αρχικής τουριστικής δαπάνης σε έναν προορισμό. Οι επιδράσεις αυτές διακρίνονται σε άμεσες, έμμεσες και παράγωγες και σχετίζονται τόσο με το εισόδημα όσο και με την απασχόληση.
- Ο *τουριστικός επιταχυντής* μετρά την επίδραση του δημιουργούμενου τουριστικού εισοδήματος στις σχετικές επενδύσεις και κατά συνέπεια στο συνολικό απόθεμα κεφαλαίου. Συνδέεται σαφώς με το επικρατούν επιχειρηματικό περιβάλλον καθώς και με τις προσδοκίες για το μέλλον. Η ανάληψη επιχειρηματικών τουριστικών δράσεων από το κράτος στο παρελθόν, π.χ. μέσα από τη δημιουργία της ξενοδοχειακής αλυσίδας *Ξενία*, δημιούργησε τις απαραίτητες θετικές συνθήκες για την είσοδο του ιδιωτικού τομέα στο χώρο του τουρισμού. Ομοίως, οι διάφοροι *αναπτυξιακοί νόμοι* μπορούν να δημιουργήσουν τα κατάλληλα επενδυτικά κίνητρα για την προώθηση του τουρισμού.

Τουριστικός Πολλαπλασιαστής

Ι ΟΥ Ρ Ι Σ Τ Ι Κ Ο Σ Π ο λ λ α π λ α σ ι α σ τ ή ς

Πλεονεκτήματα Τουριστικών Πολλαπλασιαστών

- Επιτρέπουν την ανάλυση των εθνικών και τοπικών επιπτώσεων των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων στο χώρο του τουρισμού
- Προσομοιώνουν το οικονομικό αποτέλεσμα ανά κλάδο των προτεινόμενων σχεδίων τουριστικής ανάπτυξης
- Εξετάζουν τα σχετικά μεγέθη των αποτελεσμάτων που απορρέουν από διαφορετικούς τύπους τουρισμού και του κλάδου στο σύνολό του σε σχέση με άλλους τομείς της οικονομίας
- Υποδεικνύουν το βέλτιστο τουριστικό μείγμα που αποφέρει τα μέγιστα καθαρά οφέλη για την εθνική και τοπική οικονομία

Τύποι Πολλαπλασιαστή

- Συναλλαγών ή Πωλήσεων
- Προϊόντος
- Εισοδήματος
- Απασχόλησης
- Κρατικών Εσόδων
- Εισαγωγών

Υποδείγματα Πολλαπλασιαστών

- Κεϋνσιανοί Πολλαπλασιαστές
- Πίνακες Εισροών - Εκροών
- Υποδείγματα Γενικής Ισορροπίας (CGE)

Κεϋνσιανοί Πολλαπλασιαστές

- Έστω k ο πολλαπλασιαστής και:
  - c = η οριακή ροπή για κατανάλωση
  - L = ο αρχικός γύρος διαρροών
  - t_i = ο οριακός συντελεστής της έμμεσης φορολογίας
  - t_d = ο οριακός συντελεστής της άμεσης φορολογίας
  - b = ο οριακός συντελεστής των μεταβιβαστικών πληρωμών
  - m = η οριακή ροπή για εισαγωγές

$$k = \frac{1 - L}{1 - c(1 - t_i)(1 - t_d - b) + m}$$

Υπόδειγμα Εισροών – Εκροών (1/3)

SALES TO		INTERMEDIATE DEMAND					FINAL DEMAND				TOTAL OUTPUT
		Productive sectors					Final demand sectors				
PURCHASES FROM	Industry	Productive sectors					Final demand sectors				TOTAL OUTPUT
		1	2	3	4	... m	H	I	G	E	
Productive sectors	Industry 1	X_{11}	X_{12}	X_{13}	X_{14}	... X_{1m}	C_1	I_1	G_1	E_1	X_1
	Industry 2	X_{21}	X_{22}	X_{23}	X_{24}	... X_{2m}	C_2	I_2	G_2	E_2	X_2
	Industry 3	X_{31}	X_{32}	X_{33}	X_{34}	... X_{3m}	C_3	I_3	G_3	E_3	X_3
	Industry 4	X_{41}	X_{42}	X_{43}	X_{44}	... X_{4m}	C_4	I_4	G_4	E_4	X_4
	...	.	.	.	.	...	.	.	.	.	.
	...	.	.	.	.	...	.	.	.	.	.
	Industry m	X_{m1}	X_{m2}	X_{m3}	X_{m4}	... X_{mm}	C_m	I_m	G_m	E_m	X_m

Υπόδειγμα Εισροών – Εκροών (2/3)

Primary inputs	Wages and salaries	W_1	W_2	W_3	W_4	$\dots$	W_m	W_C	W_I	W_G	W_E	W
	Profits/ dividends	P_1	P_2	P_3	P_4	$\dots$	P_m	P_C	P_I	P_G	P_E	P
	Taxes	T_1	T_2	T_3	T_4	$\dots$	T_m	T_C	T_I	T_G	T_E	T
	Imports	M_1	M_2	M_3	M_4	$\dots$	M_m	M_C	M_I	M_G	M_E	M
	Total inputs	X_1	X_2	X_3	X_4	$\dots$	X_m	C	I	G	E	X

where:

X = Output

C = Consumption (households)

I = Investment (private)

G = Government expenditure

E = Exports

M = Imports

W = Wages and salaries

P = Profits and dividends

T = Taxes

Final demand sectors:

H = Household consumption sector

I = Investment expenditure sector

G = Government expenditure sector

E = Exports sectors

Υπόδειγμα Εισροών – Εκροών (3/3)

- $\Delta \mathbf{X} = (\mathbf{I} - \mathbf{A})^{-1} \Delta \mathbf{Y}$
  - $\mathbf{X}$ = το διάνυσμα των συνολικών πωλήσεων κάθε τομέα της οικονομίας
  - $\mathbf{A}$ = ο πίνακας των διακλαδικών συναλλαγών εντός της οικονομίας
  - $\mathbf{Y}$ = το διάνυσμα των συνολικών πωλήσεων τελικών αγαθών της οικονομίας
  - $\mathbf{I}$ = ο μοναδιαίος πίνακας
  - Δ = η μεταβολή μιας μεταβλητής

Υποδείγματα Γενικής Ισορροπίας (CGE)

- Εκπορεύονται από την ανάγκη να καταστούν δυναμικά τα υποδείγματα εισροών – εκροών και γι αυτό λαμβάνουν υπ' όψιν τους:
  - *τις αλλαγές στις τιμές*
  - *την ανακατανομή πόρων μεταξύ των κλάδων μιας οικονομίας*
  - *μια σειρά ευρύτερων οικονομικών αλλαγών*
- Ωστόσο, απαιτούν λεπτομερή δεδομένα που δεν είναι πάντα διαθέσιμα

Μέγεθος Τουριστικού Πολλαπλασιαστή

Country or region	Tourism output multiplier
Medium to large industrialised economies	2.00–3.40
Selection of US states	1.57–2.20
City/urban economies	1.24–1.51
Rural area economies	1.12–1.35

Μέγεθος Τουριστικού Πολλαπλασιαστή

Country or region	Income multiplier
National economies	1.23 – 1.98
Small island economies	0.39 – 1.59
US states and counties	0.44 – 1.30
UK regions and counties	0.29 – 0.47
UK cities and towns	0.19 – 0.40

Οφέλη από Πολλαπλασιαστικές Επιδράσεις

- Αύξηση Προϊόντος και Απασχόλησης
  - πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής τομέας
  - δημιουργία νέων αγορών για προϊόντα
- Αύξηση Εισοδήματος
  - τοπική κοινωνία και εξωτερικοί παράγοντες
  - τοπική και εθνική κυβέρνηση (φορολογία)
  - ξένο συνάλλαγμα
- Απόκτηση Κεντρικών Χαρακτηριστικών
  - αστικές και τουριστικές υποδομές
  - μεγέθυνση αγοράς και παραγωγικών δυνατοτήτων
- Διαφοροποίηση στη Χωρική Λειτουργικότητα
  - συνδέσεις με άλλους τομείς υπηρεσιών
  - μείωση περιορισμών από το φυσικό περιβάλλον

Μηχανισμοί Επιβράδυνσης

- Διαρροές και Υπο-πολλαπλασιαστής ($\Delta Y/\Delta E < 1$)
  - *καταναλωτικά πρότυπα και εισαγωγές*
  - *δαπάνες προβολής, μεταβιβαστικές πληρωμές και φορολογία*
  - *κατάχρηση αγοραίας δύναμης και έλεγχος από εξωτερικούς παράγοντες*
- Απαισιοδοξία και Επιβραδυντής ($\Delta I/\Delta Y < 0$)
  - *πιέσεις, απαξίωση εξοπλισμού και μη ανακτήσιμα κόστη*
  - *free riding και αδυναμία συνεργασίας*

Προβλήματα

- Περιορισμένο Αποτέλεσμα στο Εισόδημα, το Προϊόν και την Απασχόληση
- Υπερ-εξάρτηση από τον Τουρισμό και Εγκατάλειψη Πολιτικών Διαφοροποίησης Δραστηριοτήτων
- Εγκλωβισμός Υποδομής και Παραγωγικών Συντελεστών σε Αναποτελεσματικά Πρότυπα
- Υπερχρέωση και Αύξηση της Εξάρτησης από Εξωτερικούς Παράγοντες

Τουρισμός και Πολιτική Οικονομία

- Ενδοκοινοτικές Εντάσεις
  - *τουρισμός και Ολλανδική ασθένεια*
  - *ανακατανομή εισοδήματος και ανισότητες*
- Εξωτερικοί Παράγοντες και Ανταγωνισμός
  - *οικονομική περιθωριοποίηση των ντόπιων*
  - *τουρίστες και νέο-αποικιακή συμπεριφορά*

Νέα Οικονομική Γεωγραφία

- Κεντρομόλες και Φυγόκεντρες Χωρικές Δυνάμεις
- Ποικιλία Παραγόμενων Προϊόντων, Αύξουσες Οικονομίες Κλίμακας και Κόστος Μεταφοράς, Οικονομίες Φάσματος
- Υποδείγματα Κέντρου – Περιφέρειας
- Υποδείγματα Δημιουργίας Πόλεων
- Διασυνδέσεις των Οικονομικών Κλάδων
- Θεωρία Συσσωρευτικής Αιτιότητας
- Βέλτιστο Μέγεθος

Αύξουσες Οικονομίες Κλίμακας

- Εσωτερικές Οικονομίες Κλίμακας
  - *σχετίζονται με οικονομίες που προκύπτουν εντός μίας παραγωγικής μονάδας μέσα από αύξηση της παραγόμενης ποσότητας (φθίνον μέσο κόστος)*
- Εξωτερικές Οικονομίες Κλίμακας
  - *σχετίζονται με οικονομίες που προκύπτουν για ένα εργοστάσιο ή μία επιχείρηση λόγω της σύνδεσής τους με άλλα εργοστάσια ή επιχειρήσεις*
  - *οι οικονομίες αυτές σχετίζονται με τη χωρική συγκέντρωση*

Εξωτερικές Οικονομίες

- Τεχνολογικές Εξωτερικές Οικονομίες
  - *σχετίζονται με τα αποτελέσματα των μη-αγοραίων αναδράσεων μέσα από διαδικασίες που επηρεάζουν την ευημερία ενός ατόμου ή τη συνάρτηση παραγωγής μίας επιχείρησης*
- Χρηματικές Εξωτερικές Οικονομίες
  - *σχετίζονται με τα οφέλη των οικονομικών αναδράσεων μέσα από διαδικασίες που σχετίζονται άμεσα με τους μηχανισμούς της αγοράς και των τιμών*
- Μία χωρική οικονομική συγκέντρωση μπορεί να είναι αποτέλεσμα τόσο τεχνολογικών όσο και χρηματικών εξωτερικών οικονομιών

Οικονομίες Συγκέντρωσης

- Οικονομίες Χωρικής Συσπείρωσης
  - δημιουργούνται για όλες τις επιχειρήσεις ενός κλάδου σε μία περιοχή, εξαρτώμενες από τη συνολική παραγωγή του κλάδου στην περιοχή αυτή
  - π.χ. δημιουργία ενός εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού λόγω της συσσώρευσης ανθρωπίνου κεφαλαίου και της προσωπικής επικοινωνίας
- Οικονομίες Αστικοποίησης
  - δημιουργούνται για όλες τις επιχειρήσεις διαφόρων κλάδων σε μία περιοχή, εξαρτώμενες από το συνολικό μέγεθος της οικονομικής δραστηριότητας στην περιοχή
  - π.χ. διαθεσιμότητα εξειδικευμένων υπηρεσιών κοινής ωφελείας καθώς και σύγχρονων υποδομών

Οικονομίες Συγκέντρωσης και Διασυνδέσεις

- Σχέση με τα υποδείγματα εισροών-εκροών και την έννοια του πολλαπλασιαστή
- Οπίσθιες Διασυνδέσεις
  - όταν η ζήτηση για το προϊόν του κλάδου *B* επιτρέπει σε έναν κλάδο *A* πρότερου σταδίου παραγωγικής διαδικασίας να εγκαθιδρυθεί και να λειτουργήσει προσοδοφόρα
  - π.χ. προμηθευτές παραγωγικών εισροών (υλικά, ανταλλακτικά) και παροχείς υπηρεσιών (χρηματοδοτικών, τεχνικών, συντήρησης, κλπ)
- Εμπρόσθιες Διασυνδέσεις
  - όταν η παραγωγή του κλάδου *B* επιτρέπει σε έναν κλάδο *Γ* ύστερου σταδίου παραγωγικής διαδικασίας να μειώσει τα κόστη του, να εγκαθιδρυθεί και να λειτουργήσει προσοδοφόρα
  - π.χ. μία εταιρεία που αγοράζει τα προϊόντα της *B*

Συσσωρευτική Αιτιότητα

Οι εταιρείες επιθυμούν να εγκαθίστανται εκεί όπου υπάρχει μεγάλη εν δυνάμει αγορά, δηλαδή κοντά σε μεγάλες αγορές. Αλλά οι αγορές θα τείνουν να είναι μεγάλες εκεί όπου οι επιχειρήσεις εγκαθίστανται. Υπάρχει, λοιπόν, ένας μηχανισμός αλληλεπίδρασης που οδηγεί σε μία κυκλική ανατροφοδοτούμενη διαδικασία περιφερειακής οικονομικής μεγέθυνσης.

Οικονομίες Φάσματος

- Συνέργιες (πολυλειτουργικότητα) στην παραγωγή
- Οικονομίες φάσματος και μέγεθος επενδύσεων
- Ανατροφοδοτούμενος Μηχανισμός
- Επιδράσεις στη Χωρική Συγκέντρωση

Τάσεις Αποκέντρωσης

- Όρια στη Χωρική Συγκέντρωση
- Πολυκοσμία, μόλυνση και καταστροφή του περιβάλλοντος (μη βιώσιμη ανάπτυξη)
- Μεγάλη άνοδος των τιμών των παραγωγικών συντελεστών και των μη εμπορεύσιμων καταναλωτικών αγαθών (Ολλανδική ασθένεια)
- Γενική αύξηση της γραφειοκρατίας και του φόρτου των διοικητικών μηχανισμών

Βέλτιστο Μέγεθος Συγκέντρωσης

Αντίστοιχα με άλλες θεωρητικές κατασκευές στην οικονομική γεωγραφία, πρέπει να υφίσταται ένα βέλτιστο μέγεθος χωρικής συγκέντρωσης στο οποίο οι υπηρεσίες κοινής ωφελείας παρέχονται στο βέλτιστο σημείο αποτελεσματικότητας μεγιστοποιώντας τις εξωτερικές οικονομίες προς τις επιχειρήσεις. Ωστόσο, η εύρεση και μέτρηση του βέλτιστου μεγέθους είναι εξαιρετικά δύσκολη και περίπλοκη.

Agenda Πολιτικής

- Αύξηση των Παραγωγικών Συνδέσεων με την Τοπική Οικονομία
- Ανάπτυξη Στρατηγικής Διαφοροποίησης Παραγωγικών Δραστηριοτήτων
- Αντιμετώπιση μη Αναστρέψιμων Παραγόντων
- Αλλαγές στην Επιχειρησιακή Δομή
- Ενδυνάμωση Κοινωνικής Συνοχής
- Δημιουργία ενός Θετικού Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος